

PETER HANDKE'NİN "KALECİNİN PENALTI ANINDAKİ ENDİŞESİ" ADLI ROMANININ
DİL, ANLATIM VE İFADE YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

The analysis of Peter Handke's novel called "the anxiety of goalkeeper at the moment of penalty" as regards language, narration and expression

Merve KARABULUT*

Öz

Peter Handke'nin dildeki anlamsızlığı ve boşluğu ele alan "Kalecinin Penaltı Anındaki Endişesi" adlı romanda, anlatıcının perspektifinden yola çıkılarak, bunun sonucunda yaşanan korku ve endişeler anlatılmıştır. Anlatıcının kusursuz anlatımının ve ifade gücünün çarpıcı bir etki bıraktığını söylemek mümkün olmakla birlikte, yazarın kurguladığı dünyadaki anlatıcının anlatımına, diline ve ifade biçimine bakıldığında, okurda bıraktığı etkiyi göz ardı etmek neredeyse imkânsızdır. Romandaki anlatıcının benzersiz anlatımı ve ifade gücü sayesinde, anlatıcının anlatmak istediğinden çok daha fazlasını yaptığını ve sonucunda da yarattığı etkiyi ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Peter Handke, Anlatıcı, Perspektif

Abstract

In Peter Handke's novel "The Anxiety of Goalkeeper at the Moment of Penalty" dealing with the meaninglessness and emptiness in language, fear and anxieties experienced as a result of them were expressed on the basis of the narrator's perspective. Although it can be said that the narrator's perfect narration and articulation leave a striking impression, it is nearly impossible to ignore the impression the narrator leaves on the reader when looked at the narrator's narration, language, form of expression in the author's fictionalised world. Thanks to unique narration and articulation of the narrator in the novel, we tried to reveal that the narrator did much more than what he wanted to narrate and the impression he created at last.

Key Words: Peter Handke, narrator, perspective

GİRİŞ

Edebiyat, düşünce ve duyguları güzel ve etkili bir biçimde anlatan, okurlarına estetik bir duygu sağlayan, okurlardaki değişimi meydana getiren anlatım biçimi olmakla

* Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, merve.karabulut@atauni.edu.tr

birlikte, dünya aynasına hayatın izdüşümüdür. Dil aracılığıyla tüm bunlar sağlanırken, edebiyatta dilin araç değil amaç olduğunu vurgulamak gerekir. Edebiyatta sözcüklerden yararlanılarak değil, onlara yararlı olunarak, özel biçimler altında sözcükler bir araya getirilip, derin anlamlar kazanarak ya da onlara derin anlamlar yüklenerek nesne oluşturulur.

Edebi bir ifade ile amaçlar dile getirilirken, okuyucu farklı dünyaların içine çekilir ve okuyucunun farklı düşünmesi sağlanır. Edebiyatı hayattan soyutlayamadığımız gibi, hayattaki tüm yaşanmışlıkların edebiyata konu olduğu gerçeğini de kabul etmek zorundayız. Bundan hareketle, Peter Handke'nin "Kalecinin Penaltı Anındaki Endişesi" (Handke,1995) adlı romanı ele alınarak dil, anlatım ve ifade yönünden incelenip, Peter Handke'nin gerçek hayatındaki endişelerin ve korkuların dışı vurumunun eserine nasıl yansıdığına dikkat çekmeye çalışılmıştır.

Dil, anlatım ve ifade yetisi/gücü dendiğinde, ilk akla gelen, duyguların ve düşüncelerin, insanın kendi iç dünyasıyla birleşerek, onlara ket vurulmaksızın olduğu gibi yansıtılmasıdır. Yazar, toplumun bünyesinden özellikle bağlı olduğu sınıfın psikolojisinden uzaklaşmadığı için, hissettiklerini ve düşündüklerini ifade etmek ister. Bunun için edebiyatta dil, anlatım ve ifade biçimi, her yazarın kendine oluşturduğu biçimler açısından çok önemlidir. Dil her bireyde/beyinde bulunan bir bütündür. Bir dilin, kendi zevk ve kurallarına uygun bir şekilde yazılıp söylenmesi anlatımı oluşturmakla birlikte, anlatım sanatsal ve estetik bir bütün olarak ortaya çıkan ürünün okuyucu da oluşturduğu çarpıcı etkidir. Her edebi üründe dilin özellikleri o eserin üslubunu oluşturur. Anlatımda her yazarın bir ifadesi/üslubu vardır. Bu duyuş-düşünüş ayrıcalığı, bakış açısı-ifade tarzı olarak değerlendirilebilir. Üslup ferdidir, kaynağını yazarın kendisinden alır. Bu nedenledir ki, bireysel yaratımdan geriye, dil-anlatım-ifade/üslup sayesinde geriye izler kalır. (Aktaş, 1986: 58) Yazarın özgün anlatımı ve dili sayesinde, onun yaratıcılık sürecinde eserlerine anlam ve güzellik kattığını ki bunu yaparken belli düşüncelerden yola çıktığını, yaşam öyküsünden ya da toplumdaki olup bitenlerden esinlendiğini belirtmek mümkündür.

1. Romanın incelenmesi

1995 yılında Wim Wenders tarafından sinemaya aktarılan "Kalecinin Penaltı Anındaki Endişesi" adlı bu roman, çağdaş Alman yazarlarından biri olan Peter Handke'nin dildeki boşluğu ve hiçliği en iyi şekilde anlatırken, yazarın dildeki ustalığını da gözler önüne seren başarılı romanlarından biridir. Romanın içerisinde okurun kendisini farklı yerlerde bulmasına olanak tanıyan Peter Handke, Avusturyalı romancı ve oyun yazarıdır. Hemen hemen bütün eserlerinde yakaladığı başarıyı, dilin yetersiz kaldığını ve kendisine olduğu gibi insanlara da yabancılaştığını anlatan bu romanında da yakalamıştır.

Peter Handke, montajcı ve bilinen eski bir kaleci olan Josef Bloch'un hikâyesini anlatmaktadır. Josef Bloch, Viyana'da sinemada çalışan kasiyeri, hiçbir neden yokken öldürüp, bir köye kaçar. Bloch, hastalığının sonucu olarak, algılama ve yorumlama

biçimlerine yabancı ve dolayısıyla toplumun üstündeki baskısından kurtulmuştur. Kişiliği çözümlerken, garip ve korkunç bir özgürlük de bulmuştur. Herşeye, penaltı bekleyen bir kalecinin şüpheciliğiyle bakar ve gözüne çarpan her ayrıntıyı belli bir sırayla bir araya getiremez. Roman boyunca hemen hemen hiç konuşmaz. Bir keresinde Bloch, kaleye çarpıp dilini yaralamıştır. Kaybolan çocuğun hemen bütün arkadaşlarının konuşma bozuklukları vardır. Kasiyer kızla konuşurken ona dilsiz (stumm) adında birinden bahseder. Aslında Handke bunu, kelimelerin yetmediği ya da yetersiz kaldığı bir bölümde bunu daha çok hissettirmek için şekilleri kullanır. Alışılmamış, yepyeni bir biçimle böylece karşı karşıya kalındığı anlaşılır. Yazarın yoğun ve güçlü anlatımıyla karşı karşıya kalınan bu romanda, Josef Bloch'un hayattaki yabancılaşması, yalnızlığı ve öğle öncesi kendisine işten çıkarıldığının bildirilmesiyle başlayan ve bundan sonra da hayatını duyduğu endişeden dolayı, kendi elleriyle yavaş yavaş nasıl mahvettiği ve uçuruma doğru sürüklendiği görülür. Duyduğu endişe hayatını tehdit etmekte, baskı altına almaktadır ki romanın bütününde, oyundan atılan bir kalecinin gözünden dünyanın boşluğunu ve anlamsızlığı da böylece hissedilir.

Ama sonra her şeyden gittikçe daha çok rahatsız olmaya başladı. Kıza cevap veriyorken sözünü yarım bırakıyordu, çünkü söylemeye niyetlendiğinin bilinen bir şey olduğu yargısına varmış oluyordu. Kız huzursuz olmuş, odada bir aşağı bir yukarı yürüyordu; kendine işler yaratıyor, arada sırada budalaca gülümsüyordu. Bir süre plakların çevrilip değiştirilmesiyle geçti. Sonra ayağa kalktı, yatağa uzandı; Bloch yanına oturdu. Bugün işe gidip gitmeyeceğini sordu kız.

Ansızın kızın boğazını sıktı. Birden o kadar sıkı bastırılmıştı ki, kız bunu şakaya yormaya fırsat bile bulamamıştı. Dışarıda, koridorda sesler duydu Bloch. Ölüm korkusuna kapıldı. Kızın burnundan bir sıvının sızdığını fark etti. Kız homurdanıyordu. Sonunda kütürdemeye benzer bir ses duydu. Sanki engebeli bir tarla yolunda arabanın altına bir taş çarpmış gibi geldi Bloch'a. Muşamba döşemeye salya akmıştı. (Handke, 1995: 19)

Romanın en önemli öğesinin dil olduğu düşünüldüğünde, okurun her şeyden önce dile dikkat ettiğini söylemek olanaklıdır. Paul Valery de eseri , "... bir adamın, teki bir adamın yaratımı olmaktan çok, bir yazarla dil arasındaki işbirliğinin ürünü" olarak görüp, bir eserin oluşumu esnasında, dilin önemine vurgu yapar. (Yücel, 2007: 49) Roman içerisinde kullanılan dil, okurun bilgi sahibi olmasını sağlar. Anlatıcı sayesinde, anlatılana erişmek ve anlatılanı yorumlamak söz konusu olduğunda, anlatıcı bizim en önemli çıkış noktamızdır. (Klausnitzer, 2012:VI) İnsanın tereddütlerini ve çelişkilerini hedef alarak okuyucuya mesaj vermeyi amaçlayan, Avusturya edebiyatının simgesi haline gelmiş Peter Handke'nin sıra dışı bir şekilde kaleme aldığı bu romanın bütününde, o anlatıcı söz konusudur. Cümleler arasında mantıksal bir bağlantı olmaksızın, romanlardaki anlatıcılar ve onların perspektifleri değişebilir. (Meisig, 1999: 48) Ancak bu romanda, bu durumun aksine, romanın tümüne hâkim olan o anlatıcı ile anlatılan romanda, anlatıcıyla anlatılan arasında ilişki kurulmaktadır.

Akşamleyin otelden çıkıp içti. Sonra gene geçti sarhoşluğu, arkadaşlarına telefon etmeye çalıştı; bu arkadaşlarının çoğu şehir sınırlarının içinde oturmadığı, telefon da üste para vermediği için Bloch'un bozuklukları çok geçmeden tükendi. (Handke, 1995: 8)

Yansız anlatım tutumu olarak bilinen ve anlatıcının mesafe ilkesini gerçekleştirmesine yarayan tutumun roman sanatında önemli bir yeri var. İyi bir romancı, romanında çeşitli görüşleri, çeşitli karakterleri, bunların her biriyle özdeşleşerek verebilmek için, söz konusu görüşlere karşı eşit mesafede olabilmek durumundadır. (Aytaç, 2011: 30) Bu romanda yazar, anlatım tutumu açısından yansız olmayı tercih etmiştir. Kısa, özlü cümleler ve basit bir dil kullanılmıştır. Buna rağmen bu cümlelerle çok şey ifade etmeyi başarabilmiştir. Peter Handke üçüncü bir kişinin bakış açısından tarafsız bir bakış açısı elde ederek, bunu romanın tümüne yayabilmiştir.

Caddede rastladığı bir tanıdığı kendisinden para istedi. Bloch adama küfretti. Sarhoş adam Bloch'un gömleğine yapıştığı anda cadde karardı. Sarhoş ürkerek elini çekti. Sinemanın ışıklı reklamlarının söneceğine hazırlıklı olan Bloch, oradan çabucak uzaklaştı. (Handke, 1995: 12)

Roman içerisinde dikkati çeken olaylarda söz konusudur. İlk anda her ne kadar olağan bir durummuş gibi görünse de, derinliğine inildiği zaman öyle olmadığı anlaşılmaktadır. Sıradışı bir ifadenin gösterimi olan ve roman ana hatlarıyla incelendiğinde neredeyse romanın geneline hâkim olan bir durum söz konusudur. Peter Handke, başarılı bir söylemle, romanda söylenmiş olanın tam tersine bir çelişki yaratmış, farkında olmadığı şeyleri açıklarken bile bunların farkında olduğunu dile getirmiştir.

... Bir gün daha otelde kalmayı kararlaştırdı. Kahvaltı salonunda Amerikalı bir çift sayılmazsa yalnızdı; eskiden takımıyla bir turnuva için birkaç kere New York'ta bulunmuş olduğundan, şöyle böyle anlayabildiği konuşmalarını dinledi bir süre; sonra bir çabuk dışarıya birkaç gazete almaya çıktı. Gazeteler hafta sonu baskısı olduklarından, özellikle ağırdı bugün; katlamayıp otele koltuğunun altında götürdü. Bu arada toplanmış olan kahvaltı masasına oturdu gene, ilan eklerini ayıkladı; sıkıntı veriyordu bunlar. Dışarıdan kalın gazetelerle geçen iki kişi gördü. Onlar geçene kadar soluğunu tuttu. O iki Amerikalı olduklarını ancak şimdi fark edebiliyordu; önceden sadece kahvaltı salonunda, masada otururken gördüğü bu iki kişiyi dışarıda görünce tanımamıştı. (Handke, 1995: 9)

Yine aynı şekilde romanın geneline hâkim olan bir durum, dile getirildiği gibi çelişkidir. Handke, kahramanının öyle donatmıştır ki burada hem yapmaktan hoşnut olmadığı hem de kendini yapmaktan alıkoymadığı durumlar vardır. Handke, bu noktada bize kahramanın sağlıklı bir tip değil de aksine hastalıklı bir tip olduğunun belirtilerini de göstermektedir. Kahramanın şizofren olduğu düşünülebilir ancak Handke bunu yapmak istemiyor. Yılmaz Özbek'in Thomas Bernhard için söylediği gibi, burada entelektüel insanın çelişkileriyle yüzleşiyor, anlamsızlık yumağı haline gelmiş

davranışlarına tanık oluyoruz. (Özbek, 2007: 76) Kahramanın istekleri ve davranışları arasındaki tutarsızlık da bariz bir şekilde görülebilir.

... Bir yandan dergilerin sayfalarını çevirmeye pek katlanamayan, öte yandan hiçbir dergiyi sonuna kadar çevirmeden de bir yana koyamayan Bloch, arada azıcık caddeye bakmaya çalıştı; resimli dergi sayfaları ile dışarının değişip duran görüntüleri arasındaki karşılık içini rahatlattı... (Handke, 1995: 9)

Romanda diğer bir önemli nokta da, romanın bütününde kendini gösteren derin ayrıntının söz konusu olmasıdır. Normal bir insanın dikkat edemeyeceği ya da düşünemeyeceği her şeyle karşılaşmaktadır. Dengesiz ruh halinin göstergeleri olarak karşımıza çıkan aşırı saplantı ve depresyon, ölçsüz çöşku burada kendini gösterir. (Röhl, 2011: 20)Kahraman Josef Bloch'un bu davranışı karşısında, şizofren olup olmadığını düşünmemek de elde değildir. Hatta bu roman için, kahramanın iç hayatı ve dış dünya gözlemlerinin arasındaki şizofrenik durumu da anlattığı da söylenebilir. Aslında romanda anlatıcının dışında, roman kahramanı da ayrıntıların önemini bilmektedir.

... Gene sinemaya girdikten sonra Bloch'un aklına kasiyer kızın yanındaki tek formalık romanla elektrik ocağı geldi; arkasına yaslandı ve perdedeki ayrıntıların farkına varmaya başladı. (Handke, 1995: 10)

Bloch bira şişelerinin sahaya düşerken çıkardığı sesleri duyar gibi oluyor, aynı zamanda tozun camlara vuruşunu duyuyordu...(Handke, 1995: 10)

Yazarın yoğun anlatımı sayesinde, benzersiz betimlemelerle, anlık tasvirlerle karşı karşıyayız. Belli bir olaylar zincirine sahip olmayan bu roman, zaman dilimi olmaksızın bir paragraftan diğerine hızla akıp giderken, karakterin birden fazla kişiliği olduğunu, sürekli olarak kendi algılamalarından ve gördüğü her şeyden rahatsız olduğunu bize göstermektedir. Tunca Arslan'ın dile getirdiği gibi, algıladıkları Josef'i kuşattığı ve tutsak aldığı için elinden geldiğince az şey algılamaya çalışmaktadır. (Arslan, 2003: 87) Bu durum depresyon olduğu kadar, karakterin ruhunda daha derin izler olduğunu da açıklamaktadır. Karakterin sürekli olarak kendisiyle savaşıyor durumda olması onun ruhsal olarak iç dönüşünün de göstergesidir.

...Gördüğü her şey en katlanılmaz bir biçimde kesilmiş, sınırlanmıştı. Kusmak için ferahlatmamış, tersine daha da sıkıştırmıştı. Sanki bir levye kendisini gördüğü her şeyden kanırta kanırta ayırıyordu, daha doğrusu, çevresindeki nesnelere kendisinden ayrılmış, havaya kaldırılmış gibiydi. Dolap, lavabo, seyahat çantası, kapı: ancak şimdi farkına varıyordu ki, gördüğü her nesneye uyan kelimeyi çığınca bir zora uğramışçasına aklından geçirmeden edemiyordu. Her nesnenin görüntüsünü hemen nesnenin adı izliyordu. Sandalye, elbise askısı, anahtar. Ortalığa erkenden böyle bir sessizliğin çökmesi, gürültüler dikkatini artık dağıtmamış diyeydi; Her yer bir yandan böyle, çevresindeki nesnelere görebileceği kadar aydınlık, öte yandan böyle, hiçbir gürültünün

dikkatini dağıtamayacağı kadar sessiz olduğundan, nesnelere sanki kendi reklamlarıymış gibi görüyordu... (Handke, 1995:45)

Romanda karakterin karşısındaki kişilerin yaptıklarını yaparak ne yapmaya çabaladıklarını anlamaya çalıştığı, anlatıcının benzersiz anlatımıyla görülür.

...Bloch gümrük kolcusunun tek cümleyle de halledebileceği birşeyi bu kadar ayrıntılı anlatmasının nedeninin bu sözlerle başka bir şey kastedişi mi olduğunu sordu kendi kendine 'Ezberle konuştul!' diye düşündü. Denemesini yapmak için kendisi uzun uzadıya başka zaman tek cümleyle dile getirebileceği bir şeyden söz etmeye başladı, ama gümrük memuru söylediğini doğal karşılamışa benziyordu. Sözü nereye getirmek istediğini sordu. Demek, deminki laflarını kelimesi kelimesine öyle kastederek söylemiş olacaktı... (Handke, 1995: 88)

Romanda dikkat çeken başka bir yön ise, başlık ile içerik arasındaki ilişkidir. Bu ilişki açık değildir. Romanın içerisinde birkaç yerde dile getirilme durumu söz konusudur. Bloch zaman zaman bir kaleci olduğunu hatırladığında bu durum dillendirilmektedir. Ayrıca futbol topu ile dünyanın yuvarlak oluşu arasında bir ilişki kurmak mümkündür.

Bir süre sonra Bloch, aslında hala otelin lokantasında oturup kendi kendine, dışarıda, caddede olup bitenleri saymakta olduğu halde, bilincine bir cümle yerleştiğini fark etti: 'Çok uzun zaman aylak kaldı da, ondan işte.' cümle kendisinde bir kapanış cümlesi izlenimi uyandırdığından, aklına nerden takıldığını düşündü. Daha önce ne vardı? Evet! Ondan önce, şimdi aklına geldiği üzere, şöyle düşünmüştü: 'Şutu beklemiyordu, topu bacaklarının arasından kaçırdı.' Bu cümleden önce de, kalenin arkasında durup kendisini huzursuz eden fotoğrafçıları düşünmüştü. Daha önce de: 'Arkasında biri durakalmıştı ama sonra sadece köpeğine ıslık çalmıştı... (Handke, 1995: 62)

Yaşanılan dünyadaki anlamsızlıkları ve boşlukları dil ile ilişkilendirerek, bunun dile ne şekilde ve nasıl yansıdığına en iyi göstergesi/örneği olan bu roman, okurla buluşma imkânı bulur. Bunun sonucunda, yaşanılan korkuların ve endişelerin insanın hayatını ele geçirerek, bir an olsun insanı yalnız bırakmaması, Peter Handke'nin başarılı söylemiyle okura sunulur. Yazarın romanın başlığını oluştururken, tüm bunları içinde barındıran ve okuru düşünmeye iten bir ifade kullanması Handke'nin başarılı söylemine verilecek en iyi örnektir.

SONUÇ

Yazarların yarattığı dünyadaki anlatım, dil ve ifade gücü okurları etkileme açısından ayrı bir yere sahiptir. Etkili bir biçimde kullanıldığında, daha fazla etki yaratırlar ve iz bırakırlar. Hatta okurun hiç düşünmediklerini, aklından bile geçmeyenleri fark etmesini, yeni görme, söyleme, düşünme ve var olma imkânı yaratırlar.(Aytaç, 1990: 132-133)

Peter Handke de bu eserinde dili ne kadar başarılı ve etkili bir şekilde kullandığını bize gösterir. Olayları etkili ve çarpıcı bir biçimde sunan bu eser, bunu anlatım, dil ve ifade gücüyle sağlar. Böylece insanlara, olaylara ve toplumlara, farklı ve daha geniş bir perspektiften bakma imkânına sahip oluruz. O halde, Handke'nin kullandığı bu malzemeleri en iyi şekilde sergilerken, bu yeteneğini özenli bir biçimde ortaya koyması, Handke'ye ve eserine farklı bakmayı gerektirmesinin yanında okura da farklı bakış açıları, tatlar sunduğunu ve bu duruma da okuyucuyu bizzat tanık ettiğini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ, Ş. (1986), Edebiyatta Üslup ve Problemleri. Ankara: Akçay Yayınları
- Arslan, T. (2003), Futbol ve Sinema-Meşin Yuvarlağın Beyaz Perde Serüveni, İstanbul: İthaki Yayınları
- AYTAÇ, G. (1990). Denemeler Seçkisi. Ankara: Gündoğan
- AYTAÇ, G. (2001). Edebiyat Yazıları 1995-2000. İstanbul: Multilingual
- HANDKE, P. (1995), Kalecinin Penaltı Anındaki Endişesi. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- KLAUSNITZER, R. (2012). Literaturwissenschaft, Begriffe- Verfahren- Arbeitstechniken. Berlin: Walter de Gruyter GmbH.
- MEISIG, K. (1999). Orientalische Erzähler der Gegenwart. Wiesbaden: Harrasowitz Verlag
- RÖHL, T. (2011). Schizophrenie, Beziehungsgestaltung zu Menschen mit Psychosen aus dem schizophrenen Formenkreis- Störung des Ich-Bewusstseins. Hamburg: Diplomica Verlag
- ÖZBEK, Y. (2007), Okumak, Anlamak, Yorumlamak. Konya: Çizgi Yayınları
- YÜCEL, T. (2007). Eleştiri Kuramları. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları